

3. Босько В. Редактор-видавець «Педагогического весника» // Народне слово. – 1991. – № 179 (200). – С. 3.
4. Педагогический вестник. – Елисаветград, 1881. – № 1.
5. Педагогический вестник. – Елисаветград, 1882. – № 17 – 18.
6. Педагогический вестник. – Елисаветград, 1882. – № 8 – 9.
7. Романюк Н. Видавнича справа в Елисаветграді : монографія / Наталя Сергіївна Романюк; за ред. д-ра філол. н., проф. Миколи Тимошика; авт. передм. д-р філол. н., проф. Микола Тимошик. – Київ : КВІЦ, 2014. – 156 с.
8. Чернишенко І. Михайло Завадський – педагог, громадянин, сенатор / І. Чернишенко. [Вид. 2-е]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. – 132 с. : іл. (сер. «Елисаветградське коло»).
9. Чикаленко Є. Спогади (1861 – 1907) / Євген Чикаленко. – К. : Темпора, 2011. – 544 с.

Відомості про автора: **Базака Роман Вікторович**, провідний науковий співробітник Державного архіву Кіровоградської області; старший викладач кафедри журналістики, видавничої справи та редагування Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка; кандидат наук із соціальних комунікацій, член Національної спілки краєзнавців України; м. Кропивницький, тел.: 0972386487, e-mail: snipson@meta.ua.

Олег Бабенко

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО У ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано виявлені у фондах Державного архіву Кіровоградської області документи та матеріали, які відтворюють різні періоди життя та процес формування Володимира Винниченка як людини, політика та письменника.

Ключові слова: архів, метрична книга, життєпис, Елисаветградська чоловіча гімназія, протоколи педагогічної ради.

Some recently discovered in the funds of the State Archives of Kirovograd region documents and materials, which reflect different periods of life and the process of formation of Volodymyr Vynnychenko as a person, a politician and a writer are being analyzed in this paper.

Key words: archives, birth registration book, life story, Elisavetgrad Boys' Gimnasium, protocols of teachers' council.

Розмірковуючи про непересічні цінності в духовному житті нашого народу з точки зору певної часової відстані, ми маємо повне право думати про безсмертя справжнього таланту, здобутки якого вигранюють роки. До таких непроминальних значимих явищ нашої культури належить і творчість Володимира Винниченка. 28 липня 2015 року минуло 135 років від дня його народження. В це важко повірити, адже вічно молода його творчість є складовою сьогоденішнього духовного життя. Він наш сучасник і духовний орієнтир, ім'я якого навечно пов'язане з нашим краєм.

У Державному архіві Кіровоградської області зберігаються матеріали (свого часу вперше виявлені відомим письменником і літературознавцем М. Смоленчуком), які фрагментарно відтворюють різні періоди життя Володимира Винниченка. У метричній книзі церкви на честь Володимирської ікони Божої Матері м. Єлисаветграда зберігся запис про те, що у селянина-власника з с. Веселого Кута Бежбайрацької волості Кирила Васильовича Винниченка та законної його дружини Євдокії Онуфріївни 16 липня (за старим стилем) 1880 року народився син Володимир [1].

У єлисаветградській газеті «Друг народа» за 25 грудня 1918 року знаходимо відомості про те, що Володимир Винниченко з семи років навчався в народній школі. На його здібності до навчання звернула увагу вчителька і порадила батькам продовжити навчання сина. Та через відсутність коштів тяжко було батькам це зробити. Допоміг старший брат Володимира Винниченка, який у той час служив в єлисаветградській друкарні робітником-складачем. Він з зароблених коштів погодився сплачувати за навчання Володимира.

Так Володимир Винниченко вступив до першого класу Єлисаветградської чоловічої гімназії (документи якої зберігаються в Державному архіві Кіровоградської області). Як і в народній школі, майбутній політичний діяч перший рік навчався дуже добре. Але зі вступом до гімназії Винниченко добре на собі відчув негативне ставлення панських дітей та вчителів, адже Єлисаветградська гімназія була заснована для дітей дворянства. За таких обставин з дітей мужиків і робітників постійно глузували панські діти. Будучи дитиною з гонором, В.Винниченко у відповідь на кпини давав відсіч, як тільки міг. Він навмисне підкреслював

Володимир Винниченко
(1880—1951)

те, що походить з селянського роду і свідомо говорив своєю рідною українською мовою як з товаришами-гімназистами, так і з учителями. «Вже тоді в його думках зародилося питання: чому се так, що мова, якою говорять його батьки і більшість людей, забороняється та висміюється? Вже тоді склалася і та думка, що се несправедливо, що забороняють йому говорити безправно, що глумляться над мужицькою мовою вороги народу. Сю думку ще більше стверджували гімназійні вчителі, що просто-таки переслідували його за мужицтво».

«В другім класі В.Винниченко побачив, що з тієї боротьби він не може вийти переможцем. Він мусить або скоритись, відректись од своєї мови, повернутись до пана, або ж кинути гімназію. Завзятість дитяча не дозволила йому зробити першого, і він рішив кинути гімназію. Се повело до того, що він залишив науки і ждав, що його звільнять зовсім. Але його лишили в другім класі на другий рік. Під впливом батьків і брата він лишився надалі в гімназії» [4].

Другий навчальний рік розпочався драматично. Згідно з протоколом педради від 30 вересня 1891 року, групу учнів, зокрема і В.Винниченка, яка не внесла плати за навчання, «уволили з числа учеников гимназии». З протоколу від 11 жовтня 1891 року відомо, що за Володимира Винниченка внесено плату і «на основании параграфа 30 устава... принято обратно в гимназию».

Драматичні ситуації будуть у Винниченка і пізніше. Так, протоколом від 3 травня 1896 року Володимира залишили на другий рік у п'ятому класі.

У документах зустрічаються відомості про декілька переведень В.Винниченка до Златопільської гімназії, але його прізвище відсутнє серед списків учнів того навчального закладу. Однак у протоколі від 30 травня 1897 року знаходимо: «IV. Рассматривали результаты перевода учеников VI кл. и определили:

Перевести из VI кл. в VII

[...]Винниченко Владимира» [4].

Зі сторінок краєзнавчої розвідки Миколи Смоленчука «Помилки у жандармському циркулярі», яка зберігається в Державному архіві Кіровоградської області, ми дізнаємось про те, що у Володимира Винниченка назрівав конфлікт з керівництвом гімназії через силу непорозумінь. І після великої суперечки він ставить ультиматум: «щоб йому видали свідоцтво, що він скінчив сім класів гімназії, а також, щоб видали документи його без поміток, бо в ті часи начальство, увільняючи учня, робило часто такі помітки на документах, що хлопцеві далі вже не було змоги

вчитись. Начальство, бачучи вплив В.Винниченка на учнів, щоб позбутись його, згодилось на таку умову. І от В.Винниченко виходить з сьомого класу юнаком, повним сили, енергії і бажання взятися до роботи. Вже в гімназії він виробив світогляд... Той шлях лежав до народу і в народ...» [4].

Так, особливим «прилежанієм» з точки зору шовіністичного гімназійного начальства Володимир не відрізнявся, але у майбутньому саме своїм життям та діяльністю він впише яскраву сторінку в історію України.

Як свідчить стаття з газети «Друг народа» за 1918 рік, Винниченко декілька років подорожував по Україні, вдягнений у селянське вбрання, заробляючи на прожиття поденною працею. Ця подорож дає Володимирі багатий матеріал для майбутньої літературної роботи, а образи тих, хто зустрічався на шляху під час його одиссеї, ставали прототипами героїв художніх творів.

Повернувшись із подорожі, Винниченко вирішує продовжити навчання і вступати до університету. Але для цього необхідно було отримати свідоцтво про закінчення гімназії. Та двері Єлисаветградської чоловічої гімназії для нього були закриті.

Винниченко вирушає до Златополя, де складає екзамени і отримує атестат зрілості. «Товарищи его по экзаменам рассказывают, – йдеться у газеті «Друг народа», – что появление Винниченка дало много поводов для удивления и разговоров, так как он явился в крестьянской одежде и говорил с товарищами и гимназическим начальством только по-украински. Хотя это и нервировало учителей, однако отказать молодому селянину в знаниях они не могли, и он получил аттестат зрелости».

У 1901 році Винниченко вступає до Київського Імператорського Університету Святого Володимира на юридичний факультет. В тому ж 1901 році була створена Революційна Українська партія, членом якої став Володимир Винниченко.

Студентське життя продовжувалось до 1902 року – за належність до Революційної Української партії (РУП) Володимира виключили з університету, заборонили проживати в Києві і кинули за ґрати. Свої перші «тюремні університети» він відбув у Лук'янівській в'язниці м. Києва.

З 1902-го по 1903 рік Винниченко перебуває на військовій службі, де з перших днів веде соціалістичну агітацію серед солдат. Але про його діяльність стає відомо поліції: Володимир тікає за кордон, у Львів, де інтенсивно провадить свою діяльність. Згодом, під час таємного перевезення соціалістичної літератури в Україну, був заарештований.

Далі – служба у дисциплінарному батальйоні, активна участь у революційній подіях 1905 року. У 1907 році, після чергового перебування у в'язниці, таємно виїжджає за кордон і до 1914 року живе в еміграції, спочатку в Австрії, Швейцарії, а з 1908 року – у Франції, де активно займається літературною працею. З 1914-го по 1917 рік нелегально мешкає у Москві, де співпрацює із журналом «Украинская жизнь», бере участь у заснуванні і виданні журналу «Промінь», у якому надрукував кілька своїх творів, зокрема роман «Записки Кирпатого Мефістофеля».

Подальшу долю Володимира Винниченка можна прослідкувати за друкованими джерелами, що містяться у науково-довідковій бібліотеці архіву.

Після Лютневої революції Володимир Винниченко повернувся до Києва, де пройшло декілька років, прожитих ним в атмосфері боротьби і небувалого духовного піднесення.

Разом із М. Грушевським Винниченко очолив національно– демократичний рух, спочатку як заступник голови Української Центральної Ради, далі – як голова Генерального Секретаріату Української Центральної Ради. У листопаді 1918 року Винниченко очолює Директорію, яка організувала повстання проти гетьмана П. Скоропадського.

Але все змінилося для Винниченка уже в лютому 1919 року. Під тиском керівництва Антанти, яке не бажало бачити на чолі УНР соціаліста, він вийшов зі складу Директорії і виїхав за кордон.

У травні-вересні 1920 року перебував у Москві, де вів переговори з більшовицьким урядом, маючи намір «одягти більшовизм в українську одежу». Ключовим пунктом його програми було положення про статус України як незалежної соборної держави, але це не було підтримано Л. Троцьким, Л. Каменевим, Х. Раковським.

Винниченко повертається за кордон і оселяється під Берліном. Його політична публіцистика цієї пори містить нищівну критику централізаторської, імперської політики РКП і КП(б)У.

Живучи з 1925 року у Франції, продовжував вболівати за Україну: 1933 року, під час Голодомору, звернувся до радянського керівництва з нотою протесту проти політики, яку воно провадило, після чого твори Володимира Винниченка тривалий час були заборонені у Радянському Союзі.

На превеликий жаль, надзвичайно багатий особистий архів Володимира Винниченка досі перебуває у різних закордонних інституціях. Проте незаперечним є факт, що саме за допомогою архівних джерел можна простежити життєпис Володимира Винниченка, динаміку формування

харизматичної постаті митця та осмислити внутрішній світ персонажів як уособлення художньо-естетичних категорій авторського світогляду.

Джерела та література:

1. Державний архів Кіровоградської області (ДАКО), Ф. 349, оп. 1, спр. 25, арк. 51 зв.
2. ДАКО, Ф. 59, оп. 1, спр. 8, арк. 12 – 13 зв., 17 – 18 зв., 85 зв. – 86 зв.
3. ДАКО, Ф. 59, оп. 1, спр. 10, арк. 19 зв. – 20.
4. ДАКО, Ф. Р – 6976, оп. 1, спр. 176, арк. 53 зв. – 57.
5. ДАКО, газета «Друг народа», – № 8. – 25.12.1918. – ін. № Ж – 1963.

Відомості про автора: **Бабенко Олег Александрович**, директор Державного архіву Кіровоградської області, голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України, м. Кропивницький.

Юрій Васютинський

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ОЛЕКСАНДРА ЯКОВИЧА ШУЛЬГИНА

У статті дається характеристика постаті Олександра Шульгина як політика та громадського діяча. Розглянуто період активної державотворчої і громадсько-політичної діяльності О. Шульгина в Українській Центральній Раді. Проаналізовано його внесок у міжнародну політику уряду Української Народної Республіки та Директорії.

Ключові слова: *О. Шульгин, політик, дипломат, Міністерство закордонних справ, Центральна Рада, Українська Народна Республіка, Директорія.*

Oleksandr Shulgin, politician and civic figure, is characterized in the article; the period of his active state-building and society and political activities in the Ukrainian Central Rada; his contribution to the international policies of the government of Ukrainian People's Republic and the Directory are viewed and analyzed below.

Key words: *O. Shulgin, politician, diplomat, Ministry for Foreign Affairs, Central Rada, Ukrainian People's Republic, Directory.*

Олександр Шульгин по праву вважається найвизначнішим українським дипломатом, чий досягнення стали основою для подальшого розвитку вітчизняної зовнішньої політики, та одним із найактивніших по-